

tualce, kot na primer predavatelja na topniški šoli Andreja Čehovina in člana razmejivne komisije po prvi svetovni vojni Alfonza Gspana. V vrste plemstva so se vpisali izdajatelji vseh največjih časopisov. Nekateri novi plemiči so si lastili glavne zasluge pri modernizaciji slovenskih regij, kot na primer Jožef Savinšek v Metliki. Skratka, bili so predstavniki novega vala meščanske družbene elite, ki je v 19. stoletju oblikovala družbo, kulturo in znanost ne samo na Slovenskem, ampak tudi v celotni monarhiji. Osebna pričevanja posameznih članov družin in njihovih potomcev govorijo o mnoštvu identitet, razpetih med staro plemiško slavo in novimi meščanskimi kodi obnašanja, ki so značilni za posameznike, ki si večkrat tudi z lastnimi uspehi pridobijo ta kljub vsemu še vedno prestižni naziv in čast. To je v drugi knjigi, v kateri so zajete še manj znane plemiške ali, bolje, poplemenitene družine, še toliko bolj očitno. Med takimi je bil plemeniti Levičnik, ki je, potem ko se je njegova mati ponovno poročila, pustil ljubljansko šolo in odšel z »znanci trgovci« na Dunaj. Pozneje uspešen pravnik je bil tudi oče pisca prvega kriminalnega romana v monarhiji Henrika Levitschnigga, ki pa je umrl brez potomcev.

Skozi stopicanje po abecedi slovenskih plemiških družin bralec ugotovi, da je za najbolj moderne in hkrati zadnje generacije slovenskega plemstva veljalo, da so mnogi raje živeli v razkošnih mestnih hišah kot v prevelikih podeželskih dvorcih. Nekateri pa so kot »staro plemstvo« živeli na gradovih. A v narobe svetu družbene elite 19. stoletja v monarhiji so na gradovih živeli tudi drugi meščani, med najbolj znanimi »graščaki« je eden najuspešnejših slovenskih industrialcev Fidelis Trpinc, ki je imel v lasti kar dva renesančna dvorca, Žaprice in Škofjo Loko, ter meščanski Ljubljani bližnji grad Fužine. Orumenele družinske fotografije razkrivajo, da so se novodobni plemiči kot drugi meščani odpravljali na potovanja in da so raje kot hlastali mestni prah poleti »zbežali« na podeželje. Nič drugače kot »moderni« meščani drugod po Evropi. Le da niso tako krčevito postavljali mej med svojim načinom življenja in življenjem starega plemstva, kot se je dogajalo v nekaterih delih Evrope. Četudi so bili mnogi vzgojeni v duhu razsvetljenstva, je bil vstop med plemenite v celotni monarhiji še vedno dejanje družbenega prestiža. Josip Gorup je svojo kri po pričevanju potomcev požlahtnil z znatno finančno podporo in zlasti na željo svoje žene in otrok. Kot tovarnar, ladjar in finančnik je namreč postal ponos kranjskih elit že veliko pred pridobitvijo plemiškega naziva.

Predstavitve slovenskih plemiških rodbin ne bomo brali samo kot slavno družinsko zgodovino, saj ne manjka niti zgodb o družinskih črnih ovcah. Med njimi je bil zagotovo kranjski politik in dedič gradu Mirna, a enako marljivo tudi prevarant Julij

Fraenzl pl. Vesteneck. Njegovih podvigov se je sramoval tako njegov tast, kranjski deželni predsednik pl. Eybesfeld, ki se je »bridko kesal, da je dal svojo hčer takemu človeku«, kot tudi sin, ki se je zaradi očetovih »zaslug« odpovedal njegovemu imenu. Striktna pravila plemiškega koda obnašanja so bila konec 19. stoletja že tako razrahljana, da je grofica Lichtenberg posvojila gozdarskega mojstra na gospodstvu Snežnik Henrika Schollmayerja. To dejanje je seveda še bolj spodbudilo že razširjene govore o njunem ljubezenskem razmerju.

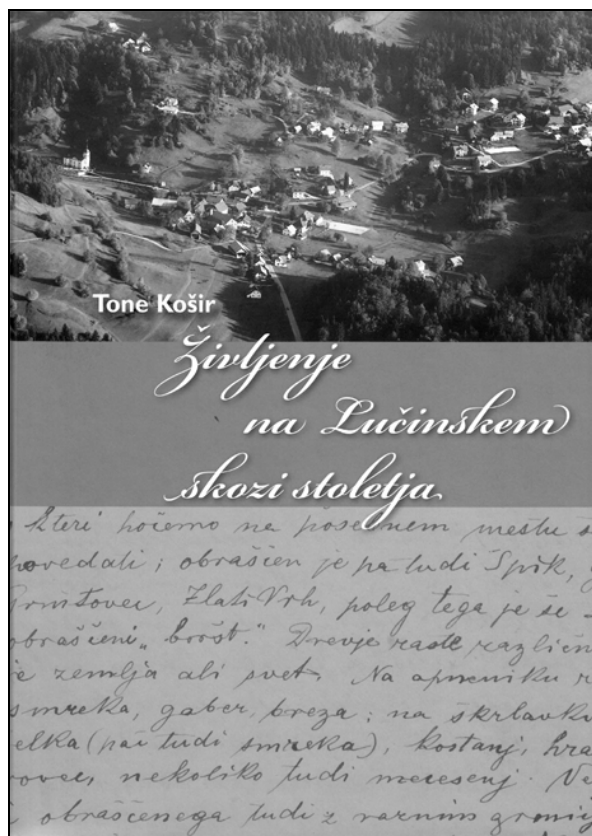
Poleg teh zgodb, ki knjigo približajo bralcu, pomeni ta tudi prvi poskus genealoškega pregleda predstavljenih plemiških rodbin. Posebej jo odlikuje okoliščina, da sta avtorja sodelovala s potomci posameznih družin. Ti so jima razkrili podatke o nemirnih družinskih pticah, ki jih je usoda zanesla na različne konce sveta, in tistih, ki so dovolili javno objavo drobcev iz galerije družinskega spomina.

Dragica Čeč

Tone Košir: Življenje na Lučinskem skozi stoletja. Lučine : Krajevna skupnost, 2010, 436 strani.

V delu Življenje na Lučinskem skozi stoletja je avtor predstavil življenje v dokaj odmaknjeni vasi. Skušal je doseči čim bolj popolno predstavitev vasi in njenega življenja skozi čas. Tako je naletel na zelo obsežno gradivo, ki ga je bilo treba smiselno obdelati in sistematično predstaviti bralcem. Delo je razdeljeno na več obsežnih poglavij. V Uvodu, ki obsega 50 strani, je avtor poskušal podati zgodovinski pregled lučinskega območja. Kot se spodobi, omenja najprej »stare čase« in skuša dokazati, da so bili tudi ti kraji poseljeni vsaj že v začetku rimskega imperija. To mnenje je utemeljeno na najdenih ostankih iz rimske dobe in na osnovi nekaterih krajevnih poimenovanj. Čez kasnejše lučinsko ozemlje je bila v tej dobi speljana rimska pot (Rimljani so svoje ceste gradili tudi na osnovi dobrih starih cestnih povezav in poti tako trgovcev kot lovcev, kar nakazuje, da je bilo to območje poseljeno že pred rimsko dobo), ki je s seboj prinesla tako dobre kot slabe posledice. Nato sledi opis oblikovanja freisinske posesti na loškem ozemlju, kamor je bilo vključeno tudi področje Lučin. Avtor je ob tem predstavil ureditev loškega gospodstva, opredelil pripadnost Lučin ter opisal njeno razmejitev s sosedi. Kolonizacijo lučinskega območja je predstavil s pomočjo urbarja iz konca 13. stoletja. V naslednjih podpoglavjih je skušal predstaviti življenje in delovanje tedanjih prebivalcev. Predstavljena so njihova

bivališča ter bivališča živali in druge stavbe, ki so nastajale na tem ozemlju, pa oblačenje, obutev, vrsta hrane, njena pridelava, predelava in shranjevanje, način kuhe in seveda priprave, na katerih so kuhali. Avtor opiše lučinsko govornico, lastninska razmerja, dajatve in vprašanje osebne svobode podložnikov. Predstavi njihova imena in priimke ter domača imena, ki so bila pomembna, ker so se držala domovanja in se oprijela tudi njegovih prebivalcev. Domača imena so podrobneje predstavljena v osrednjem delu knjige, kjer se pokaže, da je skoraj vsaka domačija imela svoje ime.

Upravna ureditev v primeru Lučin ni pretirano vplivala na žitje in bitje domačinov. Do sredine 19. stoletja so spadali pod Poljanski urad, ko so po letu 1848 nastale majhne kmečke občine in sta v Poljanski dolini med drugimi nastali občini Poljane in Trata, pa so Lučine spadale pod občino Trata. Na cerkvenem področju so Lučine vse od začetka spadale pod župnijo v Poljanah. Na Lučinskem so se poleg kmetovanja razvile tudi nekatere obrti: platnarstvo, klekljanje, krojaštvo in čevljarstvo. Predstavitev vseh teh obrti je omejena predvsem na 19. in 20. stoletje. Dejavnost teh obrti je bila skromna, nekaj je bilo sicer založništva, delali so večinoma za domače potrebe in potrebe bližnjih sosedov. Poskusi rudarjenja in fužinarstva so se pojavili tudi tu. Začetki segajo v sredino 16. stoletja. S fužinarstvom niso dosegli večjega uspeha, bolj se je razmahnilo

oglarstvo. Iskanje rude se je znova razmahnilo v 19. stoletju, a tudi takrat ni bilo večjega uspeha. Deloma je bila za to kriva slaba kakovost rude, deloma pa dolga pot do Zeleznikov, po kateri so jo vozili. Lučine so imele tudi svoj sejem, pravzaprav dva, ker pa so se ob zabavi, ki je bila obvezen del sejma, dogajale nerodnosti, kot so bili pretepi pa tudi poboji, je oblast sejme prepovedala. Čeprav ali pa prav zato, ker so bile Lučine v 19. stoletju precej odmaknjene od splošnega dogajanja na Kranjskem, se je tudi tu začelo izseljevanje v Ameriko. Avtor poudarja, da ni zasledil pojava posebnih potovalnih posrednikov, ki bi prebivalce vabili v tujino. Izseljevanje se je na Lučinskem začelo v devetdesetih letih 19. stoletja, vzrok pa je bil podoben kot drugje, velika zadolženost. Odhod enega je sprožil efekt domin, sledil mu je sorodnik ali pa najbližji sosed. Fantje niso bežali zaradi morebitnega kaznivega dejanja, prej so se umaknili zaradi neprimerne družabnega obnašanja. Kot v številnih vaseh, kjer so imeli na razpolago primerno vodo (večji potok ali manjšo reko) ter primerno izobražene in k raziskovanju nagnjene obrtnike, so tudi na Lučinskem v tridesetih letih 20. stoletja zrasle male elektrarne. Za konec je avtor prihranil še pregled služenja lučinskih fantov v vojski in njihovo udeležbo v vojnah. Pregled sega od druge polovice 18. stoletja, od uvedbe rekrutacije in popisa prebivalcev v času cesarice Marije Terezije, do dogajanja v 20. stoletju. Večji poudarek je na prvi in drugi svetovni vojni; več podatkov o usodi posameznikov v tem času pa je pri opisu posameznih domačij in njihovih usod. To uvodno poglavje zaključuje daljši povzetek iz lučinske kronike, ki jo je v letu 1870 pisal tedanji župnik Anton Dolinar.

Uvodno poglavje naj bi s svojo raznolikostjo dopolnilo osrednje poglavje o domačijah ter bralcu pomagalo razumeti razvoj in propad posameznih gospodarjev. Žal je prav to prvo poglavje dokaj neenotno, vsebuje dobra podpoglavja, tista, v katerih govori o konkretni zgodovini Lučin, na drugi strani pa so zelo popreproščeno napisani odlomki, ki naj bi zgodovino Lučin postavili v širši zgodovinski okvir. V teh primerih se pojavljajo nelogičnosti in dogaja se, da se avtor v dveh zaporednih stavkih zaplete v kontradikcijo. Da avtor ni zgodovinar, je posebej očitno pri poglavju, v katerem je skušal predstaviti lastninska razmerja, dajatve in vprašanje razvoja osebne svobode podložnikov. To podpoglavje je polno posplošenih ocen in je pisano brez občutka za čas. Ob poglavju, ki govori o etnoloških značilnostih in posebnostih Lučin na eni strani in na splošno o etnologiji na drugi, pa bi imeli kaj pripomniti etnologi. K takemu mnenju me navaja tudi seznam uporabljene literature, kjer ni omenjenih novejših del. Da avtor ni zgodovinar, povedo pripombe in vzdihovanje nad pisano gotico in oznake kot »daljno 16. stoletje«, kar je značilno za nezgo-

dovinarje, ki se lotevajo pisanja zgodovinskih del. Za celotno poglavje so značilni izredni časovni preskoki. Pripoved je precej bolj zgoščena, ko je govor o 19. in 20. stoletju, ko je na razpolago precej več tiskanih virov, ki se jih da tudi učinkovito dopolnjevati s spominjanjem prebivalcev in samega avtorja.

Drugo poglavje je posvečeno lučinski cerkvi sv. Vida, ki je bila podružnica cerkve v Poljanah. V tem poglavju se je avtor naslanjal na *Kratko zgodovino župnije sv. Vida v Lučinah na Gorenjskem* iz leta 1915 izpod peresa župnika Antona Dolinarja. Iz njegovega opisa povzema usodo stare cerkve in nato zelo natančno in zanimivo opiše gradnjo nove. Temu zanimivemu podpoglavju sledi opis razvoja cerkvene oblasti na Kranjskem. Ob opisu jožefinskih reform na tem območju se pojavijo netočnosti. Na str. 85 je navedena najprej napačna letnica ukinitve oglejskega patriarhata (ukinjen je bil leta 1751), iz katerega sta nastali dve nadškofiji, goriška in videmska, nato pa avtor govori o nastanku ljubljanske škofije leta 1788, nekaj vrstic nižje pa o nastanku ljubljanske nadškofije leta 1788. Povedati je treba, da je ljubljansko škofijo leta 1461 ustanovil cesar Friderik III., da bi omejil vpliv Beneške republike na ozemlje oglejskega patriarhata. Papež Pij II. je leta 1462 potrdil ustanovitev škofije. Papež Pij VI. je leta 1787 potrdil ljubljansko nadškofijo, prvi nadškof pa je bil umeščen leta 1788, to je bil Mihael Brigido, ki je to funkcijo opravljal do leta 1806. Ljubljanska nadškofija je imela med drugim oblast tudi nad celotnim Loškim gospostvom, torej tudi nad Lučinami, kar se ni spremenilo niti po letu 1807, ko se je nadškofija spremenila v škofijo in bila neposredno podrejena apostolskemu sedežu, od leta 1830 pa goriški nadškofiji. Lučinska podružnica je v letu 1784 dobila status lokalije. Prvi vikar, ki je prišel vanjo, je bil domačin Jernej Trček; do samostojne župnije pa je bila še dolga pot, saj je bila ta ustanovljena šele leta 1875, s čimer je bilo življenje domačinov precej olajšano. K cerkvi je sodilo pokopališče, ki je bilo za prebivalce Lučin do leta 1752 v Poljanah. Šele tega leta je bil prvi pogreb na domačem pokopališču. Za lučinsko območje je značilno tudi lepo število kapelic in znamenj, ki jih je avtor predstavil v besedi in sliki. Nato sledi še kratka predstavitev duhovnikov na Lučinskem, od prvega, ki je bil domačin, vpisan kot kurat leta 1784, pa do predzadnjega, ki je bil v Lučinah v letih od 1975 do 2008.

Poglavja si sledijo nekako tako, kot se je razvijala družba v Lučinah. Tako je za cerkvijo prišel na vrsto opis nastanka šole. To poglavje je precej kratko, saj so Lučine dobile svoje samostojno šolsko poslopje med zadnjimi vasi v okolici, nova šola je bila odprta šele leta 1939. Pouk se je sicer pričel že v drugi polovici 19. stoletja, potekal pa je v župnišču ali v zasebnih hišah. Ob predstavitvi starega šolskega

sistema bi bilo primerno, da bi avtor tudi tokrat predstavil nekoliko širši okvir, kot je naredil v prejšnjih poglavjih. Oprl bi se lahko na delo Slovenskega šolskega muzeja in na tri knjige Vlada Schmidta *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. *Zgodovina šole v Lučinah* je dober prikaz družbenega in družabnega dogajanja na podeželju. Vse tegobe in radosti vsakdana tamkajšnjih prebivalcev so se lepo odražale v usodi njihove šole.

Kljub slabim razmeram za šolanje pa je bilo v Lučinah doma kar nekaj pomembnih ljudi, podjetnikov, duhovnikov, slikarjev, izumiteljev. V tem poglavju je zajeto obdobje od sredine 17. stoletja, s predstavitvijo Marka Oblaka Wolkensperga, do začetka 21. stoletja. Pred bralcem se tako zvrsti paleta poklicev in usod.

Nato pride bralec do osrednjega dela knjige, ki zajema njeni dve tretjini in ima naslov *Domačije na Lučinskem*. Poglavje opisuje usodo posameznih domačij in tistih, ki so na njih živeli, v vaseh Lučine, Brebovnica, Dolge Njive, Prilesje, Suhi Dol, Goli Vrh in Zadobje. V tem obsežnem poglavju si je avtor snov zelo pregledno in smiselno razporedil. Najprej je v vsakem podpoglavju podrobneje predstavil vas, o kateri je bilo govora, nato sledi predstavitev domačij, ki so razvrščene po starih hišnih številkah, tem pa so dodane tudi današnje. Pri vsaki domačiji so opisani njen nastanek in ime, sama domačija, njeni gospodarji in posebej ljudje, ki so na domačiji živeli. Na koncu so dodane še posamezne zanimivosti, če jih je domačija imela. Opis sega od nastanka posamezne domačije pa do današnjih dni. V tem poglavju so zanimive opombe pod črto, kjer so med drugimi podatki navedeni tudi informatorji, ki so prispevali posamezne podrobnosti ter tako popestrili in dopolnili pripoved. Besedilo je dopolnjeno z bogatim slikovnim gradivom, kjer so predstavljeni tako posamezniki kot tudi domačije in pomembnejši dogodki.

To poglavje je najbolje napisano in verjetno za sedanje prebivalce Lučin tudi najzanimivejše, za druge bralce pa je to podatkovno in s slikovnim gradivom razkošno opremljen vir, ki je lahko osnova za študije o t. i. problemu »Drugega« kot tudi o drobitvi posesti, spremembah, ki jih je prinašal čas, in pretresih, ki jih je prinesla prva svetovna vojna, medvojni čas in obdobje po drugi svetovni vojni.

Ob takem delu, v katerega je bilo vloženo veliko truda in je bolj ali manj posrečena kombinacija uporabe virov, literature in spominov posameznikov, se postavlja vprašanje, za koga je napisano. Domačini bodo našli v njem kar nekaj podatkov, pa tudi kosti za glodanje. Za lažje razumevanje je delo opremljeno s seznamom kratic, slovarčkom manj znanih besed in pregledom najbolj pogosto uporabljenih dolžinskih, prostorninskih, površinskih in utežnih mer, ki so bile v rabi do uvedbe enotnega merskega sistema. Knjiga prav tako vsebuje ves potreben

znanstveni aparat in pregled uporabljene literature, kar je znamenje, da je namenjena tudi strokovni javnosti, za katero pa bo zanimivo predvsem zadnje poglavje ter le nekatera podpoglavja iz uvodnega dela.

Eva Holz

Barbara Žabota: Kongresni trg. Zgodovina prostora do razpada Avstro-Ogrske. Umetnine v žepu 4. Ljubljana : Založba ZRC, 2011, 77 strani.

Kot četrta knjiga serije Umetnine v žepu, ki jih izdaja Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, je izšlo delo *Kongresni trg. Zgodovina prostora do razpada Avstro-Ogrske*. Do sedaj so izšle publikacije: Damjan Prelovšek: *NUK*; Jure Mikuz: *Spomenik revolucije Draga Tršarja*; in Vesna Krmelj: *Cukrarna*. Publikacija *Kongresni trg* spregovori o časovnem obdobju skoraj dvestotih let in o dogodkih, ki so v tem razdobju zaznamovali prostor, o katerem je govor. Kongresni trg in ob njem park Zvezda sta od dvajsetih let 19. stoletja postala osrednja prostora v Ljubljani. Tu so se odigravali različni množični dogodki, od vojaških parad v začetku 19. stoletja do protestnih zborovanj in različnih prireditev bolj miroljubnega značaja. Nekaj let je bil trg tudi eno od večjih parkirišč v mestu. Tako spremljamo njegovo usodo ne le do razpada Avstro-Ogrske, ampak tudi v naš čas. Nastanek in razvoj tako trga kot parka je avtorica poljudno, vendar v zelo zgoščeni obliki predstavila na 67 straneh, 9 strani pa je opomb ter virov in literature.

Najprej je na kratko predstavila ta predel Ljubljane, ki je bil v 18. stoletju še izven mestnega obzidja. V času napoleonskih vojn in v začetku 19. stoletja so se začele razmere spreminjati, obzidje so podrli in mesto je lahko zadihalo. Prostoru, na katerem je danes Kongresni trg, je dal spodbudo kongres Svete Alianse, ki je bil v Ljubljani od januarja do maja 1821. Za ta dogodek se je mesto moralo pripraviti in v zelo kratkem času so uredili zemljišče, ki so ga prej urejali kar nekaj let. Po končanem kongresu je cesar leta 1823 dovolil, da se trg iz Kapucinskega, kot se je imenoval prej, preimenuje v Kongresni trg. Marsikateri trg v Ljubljani je skozi čas spreminjal svoje ime, prostor, na katerem je Kongresni trg, pa v tem preimenovanju verjetno zaseda prvo mesto. Avtorica nas popelje skozi vsa ta poimenovanja in preimenovanja, od začetnih, ki so bolj opisna, do imena Kapucinski trg, ki je veljalo v 18. stoletju in prvih dveh desetletjih 19. stoletja, do

imena Kongresni trg, ki se je uveljavilo v 19. stoletju. V letu 1848, ob vseslovenskem navdušenju, so ga sicer hoteli preimenovati v Zborniški trg, vendar se to ime ni uveljavilo. Ob italijanski okupaciji je mestno poglavarstvo leta 1941 želelo trg preimenovati v Mussolinijev trg, vendar ta tega poimenovanja ni sprejel in tako je ostalo ime Kongresni trg do leta 1948, ko se je spet začelo spreminjanje uličnih imen in imen trgov. Za Kongresni trg so najprej predlagali ime Trg svobode, leta 1952 je bil preimenovan v Trg revolucije, leta 1974 pa v Trg osvoboditve, ker se je trg pred parlamentom preimenoval v Trg revolucije. V letu 1991 je trg spet dobil svoje staro ime Kongresni trg. To spreminjanje imena, ki je hkrati tudi odraz vsakokratnega družbenega vzdušja, je v knjižici, ki je zaradi svoje priročne velikosti lahko tudi turistični vodnik, lepo predstavljeno; to pa je bilo tudi potrebno, saj je bil trg med številnimi prebivalci Ljubljane znan le kot trg »pri sidru«. Park Zvezda je sicer ves čas ohranil svoje ime, je pa doživel nekatere spremembe glede zasaditve, najprej s kostanji, nato platanami, nanj so postavljali različne spomenike, v času druge svetovne vojne pa so v njem sadili krompir; podobna usoda je doletela tudi park Tivoli.

